

**STATUT PAŠKE OPĆINE – STATUTA COMMUNITATIS PAGI,
ur. Dalibor Čepulo, Matica hrvatska Pag / Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Pag – Zagreb, 2011., 478 str.**

UDK: 34(497.5 Pag)“14/17”(048.1)

Mozaik statuta istarskih i dalmatinskih gradova, koji čini nemjerljivo vrijednu hrvatsku pravnu i povijesnu baštinu, potkraj 2011. upotpunjen je hrvatskim izdanjem “Statuta Paške općine – *Statuta communitatis Pagi*”, kodificiranog 1433. i prvi put tiskanog u Mlecima 1637. godine. Objavljivanjem izvornog teksta izdanja iz 1637. godine, hrvatskog prijevoda, komentara te pripadnih studija dostupnim je postao jedan od rijetkih dalmatinskih statuta koji do sada nije bio preveden na hrvatski jezik, a njegov sadržaj i pravno-povijesna vrijednost nisu bili na primjeren način te u prikladnim izdanjima cjelovito propitivani, analizirani i vrednovani. Stoga je njegovo objavljivanje kapitalan i nadahnjujući događaj za cjelokupnu pravno-povijesnu znanost, ali ujedno i projekt koji je afirmirao pravno-povijesno bogatstvo paškog srednjovjekovnog univerzuma, kao i njegovu povijest, te tradiciju otoka Paga u cjelini.

Pogled na *impressum* te sadržaj ove monografije već na samome početku otkriva ispravnost metodološkog pristupa obradi i propitivanju srednjovjekovnog paškog statutarnog prava. Imena uglednih znanstvenika, njihove otprije poznate kompetencije te konkretna područja njihova proučavanja i rada na Paškom statutu *prima facie* upućuju na promišljenu interdisciplinarnost pristupa materiji, ali i diverzificiranost korištenih znanstvenih metoda (povijesna, pravno-povijesna, bibliografska, diplomatska i filološka). Takav pristup nužan je i neizostavan zbog složenosti, višedimenzionalnosti i znanstvene izazovnosti statutarnog prava općenito, pa tako i Statuta Paške općine. Ispravnost pristupa obradi ovog pravno-povijesnog izvora, koji je u znatnoj mjeri odraz također lokalnoga – paškog mikrokozmosa te njegove mikropovijesti – ogleda se u činjenici što su njegovu nastajanju presudan doprinos dala dvojica znanstvenika rodom iz Paga: prof. dr. sc. Dalibor Čepulo, k tome i urednik izdanja, i dr. sc. Miroslav Granić, obojica autori uvodnih studija. U tom smislu, s me-

todološkog gledišta, ovo izdanje kao rijetko koje prožima niz povoljnih okolnosti, među ostalima i da su mu autori osobe koje pašku sredinu u bitnome poznaju i ponikli su iz nje.

“Statut Paške općine” otvaraju četiri uvodne studije. Prva od njih, autora dr. sc. Miroslava Granića sa Sveučilišta u Zadru, naslovljena je “Osamostaljenje Paške općine” i čini je kontekstualno propitivanje društvenog i političkog okvira nastanka Paške općine te posljedično Paškog statuta. Ovaj dio publikacije nosi izrazit povjesničarski biljeg te obrađuje srednjovjekovnu povijest otoka i Grada Paga sve do donošenja statuta 1433. godine te njegove potvrde u mletačkom Senatu. Autor se osvrće na podijeljenost paškog otoka između Raba i Zadra, a kasnije Raba i Paga te pomicanje njihova razgraničenja koje će ostaviti ne samo posljedice na teritorijalni obuhvat kasnije paške općine, nego i dati dugovjeki upravnopravni, identitetski i ambijentalni pečat paškom području. S posebnom pozornošću obrađeni su odnosi Zadra i Mletaka te odnosi Paga naspram Zadra i Mletaka u kontekstu širih povijesnih događanja te onovremenih konstelacija odnosa i interesa na istočnom Jadranu. Mnogo pozornosti autor je posvetio Pagu i njegovim nastojanjima da pred zadarskim presizanjima očuva svoje *veteres consuetudines*, ali i tradicionalne municipalne institucije te dužnosnike. U tim povijesnim okolnostima i odnosima može se razabrati postupno izgrađivanje Paške općine i nastajanje upravne strukture nalik komunama na dalmatinskim područjima. Kao jedan od važnijih trenutaka autor navodi povelju Bele IV. iz 1244. godine kojom kralj uzdiže Pag na rang slobodnog kraljevskog grada. Autor je znatnu pozornost posvetio i Zadarskom miru iz 1358. godine te njegovim posljedicama s obzirom na to da je njime Zadru vraćena vlast nad Pagom. U daljnjoj povijesti to će rezultirati brojnim žalbama Pažana i velikom bezuspješnom oružanom bunom 1394. godine radi osamostaljenja. U radu je opisana odluka Sabora u Ninu iz 1396. koja se odnosila na pravno pitanje o slobodi Paga, a kojom je utvrđena odriješnost paške općine od zadarske vlasti. Autor navodi da je time Pag neposredno podvrgnut kraljevskoj vlasti i bio pridružen zajednici slobodnih kraljevskih gradova Dalmacije. Opisane su i težnje Pažana za uspostavom vlasti nad cjelokupnim područjem otoka (pa i na područjima pod rapskom općinom), kao i okolnostima u Pagu (problem važećeg prava) nastalima zbog Ladislavove prodaje Dalmacije Mlečanima 1409. godine za sto tisuća dukata.

Druga, ujedno i najopsežnija studija, naslovljena je “Pravna baština i društveno okruženje Paškog statuta”, a nastala je iz pera prof. dr. sc. Dalibora Čepula s Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Ovaj dio “Statuta Paške

općine” dubinsko je sintetsko-analitičko propitivanje njegove pravno-povijesne dimenzije – ponajviše one normativne. Riječ je o studiji onog dijela paškoga srednjovjekovnoga prava koje je kodificirano (*ius scriptum*) te stoga pouzdano poznato, a da se pritom ne zaboravlja na vjerojatno dominantnu sferu nekodificiranog paškog prava koju su činili *consuetudines veteres*. Autor najprije pruža općeniti osvrt na statutarno pravo srednjovjekovnih dalmatinskih gradova, dok u daljnjem tijeku specijalno razmatra obilježja Paškog statuta. U potonjemu, odmah na početku navodi da je riječ o općenitim obilježjima Paškoga statuta, izražavajući time svijest o iznimnoj složenosti i slojevitosti njegove normativne sastavnice od koje bi svaki institut, sigurno, zavrijedio zasebnu studiju. U ovom dijelu rada nalazi se i točno određenje onoga što *Statuta communitatis Pagi* doista jesu jer to nije samo statut iz 1433., nego i njegove izmjene i dopune Crvene knjige, Kazneni statut iz 1462. te odluke državnih tijela iz pergamentnog registra koji su svi zajedno objavljeni 1637. godine.

Pravnu baštinu Paškog statuta autor je sagledao sveobuhvatno te u svojoj njezinoj složenosti. Pritom je provedena analiza normativnog određenja najvažnijih javnopravnih i privatnopravnih instituta te pravnih područja s naglaskom na one koji su za pašku srednjovjekovnu zbilju bili od najvećega značenja. U tim promišljanjima traga se za povijesnim slojevima, analogijama, sličnostima i usporedbama s uređenjem istih ili sličnih instituta u statutima istarskih i dalmatinskih gradova (osobito Zadarskog i Šibenskog statuta, ali i drugih), što studiji daje obilježje zahtjevnog, ali hvalevrijednog i u znanstvenom smislu najvrednijeg usporednog povijesnopravnog promišljanja. Daljnju dimenziju ove studije čine razmatranja o utjecajima različitih pravnih tradicija na normativni okvir Statuta Paške općine. U njima autor je opsegom i sadržajem elegantno pronašao “pravu mjeru” u obradi zasada rimske pravne tradicije (*ius commune*) i utjecaja bizantskog, langobardskog, starohrvatskog, mletačkog i običajnog prava. Vrlo vrijednima smatramo i autorovu potragu za statutima koji su činili model (uzor) za kodificiranje paškog prava, pri čemu se koristio i statutarnim normativnim sastavnicama i postojećim bibliografskim dovezima hrvatske pravno-povijesne znanosti.

U ovoj studiji normativna fizionomija uređenja Paške općine (osnova vlasti: knez, vijeće, javne financije; dužnosnici i službenici) i njezina svekolikog života (mjesto javnog i društvenog života – trg, trijem, crkve, krčme; Pažani; stranci; javni prostori; solarstvo; poljodjelstvo; stočarstvo; trgovina; pomorstvo i ribarstvo) također su naišli na pravno-povijesni odjek. To je sigurno od najvećeg interesa i značenja za grad Pag te njegove ljude koji svakodnevno borave na

tim mjestima i nesumnjivo će u ovome tekstu pronalaziti identitetsku sastavnicu. Obuhvat teksta, međutim, znatno je širi te obuhvaća i naslove kapitalnih pravnih tema: “Statusno i obiteljsko pravo”, “Roditelji i djeca”, “Vlasništvo i ostala stvarna prava”, “Nasljedno pravo”, “Obvezni odnosi”, “Građanski sudski postupak”, “Ovrha i javna dražba”, “Zabrane i kazne”. Obradena su i važna pitanja interlokalnog kaznenog prava za Pag, Rab i Novalju, nadležnosti i kaznenog postupka te područje organizacije pravosuđa i njegove uskrate.

Unatoč svojem prepoznatljivom pravnopovijesnom bilježu i upotrebi pravnotehničke terminologije, autorov tekst zadržao je razumljivost i pristupačnost ne samo za krugove pravnih povjesničara, pravnika ili *hominum academicorum*, nego i za one koji to nisu. U tom smislu ova studija u punom značenju riječi čini pravnu anatomiju srednjovjekovnog Paga.

Treću studiju, naslovljenu “Tri slike o Paškom statutu: starije paško pravo, tiskanje Statuta i rukopisni dodatci (14. – 17. stoljeće)” napisala je prof. dr. sc. Nella Lonza iz Zavoda za povijesne znanosti HAZU-a u Dubrovniku, najbolji poznavatelj statutarnog prava istarskih i dalmatinskih gradova u nas.

Prva slika studije počinje pravnopovijesnom i diplomatskom analizom izvora te kodificiranog i nekodificiranog normativnog ambijenta (*reformationes, statuta et consuetudines*) prije donošenja Paškog statuta 1433. godine, ovlasti *ius statuendi* te pojma statuta općenito. Autorica pritom *Crvenu knjigu (Register rubeus)* smatra paškim “prastatutom”, odnosno pravnim zbornikom u koji su upisivane norme počevši od XIV. stoljeća, dok je Paški statut iz 1433. godine definirala kao kodifikaciju koja je trebala zamijeniti sve dotadašnje zbirke i pravne propise na tehnički dorađeniji način. Manirom vrsnog pravnog povjesničara autorica daje analizu procesa donošenja statuta iz 1433., opisuje njegov odnos naspram *consuetudines* iz 1372. godine te različite upisnike pravnih normi (sustav paških kancelarijskih knjiga).

Tiskanju i objavi Paškog statuta iz 1433. godine autorica je posvetila zasebno poglavlje, odnosno – kako se navodi u naslovu – drugu sliku. U isto vrijeme kada su tiskani Creski i Osorski statut, tiskan je i Paški statut. Autorica u ovome činu prepoznaje ne samo praktičnu potrebu da se oštećen i istrošen kodeks statuta iz 1433. godine zamijeni, nego u prvome redu političku oportunističku Mlečana koji su radi suzbijanja eventualnih i mogućih promjena statuta odlučili dati mu “vječni” – tiskani oblik. U ovome dijelu studije opisana je povijesna sudbina tiskanih primjeraka, značajke tiskanog izdanja, mjesta na kojima se čuvaju pojedini primjerci i znanstvenici koji su ih pregledavali i studirali.

Treću sliku ove studije čine rukopisni dodaci Paškom statutu:

(1) diplomatski osvrt na prijepise vladarskih povlastica Pagu te analiza njihove vrijednosti kao povijesnog vrela;

(2) dodaci o pristojbama paške uprave koji su pravni propisi o pristojbama što su ih paški kancelari i notari ubirali kao nagradu za redigiranje isprava;

(3) pribilježena abeceda pisana latiničkim, glagoljičkim i ćiriličkim slovima koju autorica naziva svjedokom hrvatske tropismenosti. Riječ je o čvrstom rukom zapisanim slovima u tri pisma radi praktičnih potreba – ako bi se pojavio netko tko nije vladao svim trima pismima, a dođe u dodir s njima pisanom građom;

(4) blagdani i praznici paške zajednice (*feste de palazzo a Pago*) poredani po naravi te rangui, a ne po vremenskom slijedu svojega pojavljivanja, od kojih je značenje nekih bilo pojačano i naglašeno lokalnom pobožnošću. Autorica donosi promišljanja o mogućim neradnim danima paške administracije kao i prijepis te usporedni hrvatski prijevod pojedinih blagdana i praznika po mjesecima.

Ova studija na primjeru Paške općine otkriva autoricu koja u bitnome poznaje i kontinuirano neposredno proučava pravnu diplomatiku, njezin kontekst i usporednu vrijednost s ostalim izvorima. Predmet ove studije diplomatsko je razmatranje koje je tematski vrlo usko i duboko, strogo pravničko i povijesno, a promišljanja i shvaćanja u njemu izražena možda su i najvredniji dio ove publikacije.

Posljednja studija naslovljena je “Jezične osobitosti Paškog statuta”, napisao ju je mr. sc. Robert Leljak iz Državnog arhiva u Zadru. U kratkoj lingvističkoj analizi autor je istaknuo da je sam Statut pisan srednjovjekovnim latinskim jezikom, dok su u njegovim umecima interpolirane riječi pripadne mletačkoj varijanti talijanskog jezika. Autor je Paški statut analizirao s ortografske i fonetske, morfološke i sintaktičke razine te s gledišta leksika i frazeologije. Istaknuo je da Paški statut sadržava jezične osobitosti svojstvene srednjovjekovnom latinitetu te da pruža bogat i raznovrstan materijal za lingvistička istraživanja na svim jezičnim razinama s naglaskom na leksičku kao najbogatiju.

Nakon uvodnih studija prišlo se prevođenju teksta Statuta Paške općine uz proklamiranje načela na kojima se prijevod temelji. Prijevod je sačinjen tako da je na parnoj (lijevoj) stranici priređena reprodukcija pojedine stranice izdanja iz 1637. godine, dok je na neparnoj (desnoj) stranici priređen prijevod s komentarima u bilješkama na dnu stranice. Ovakvo rješenje smatramo optimalnim jer se čitatelju istodobno omogućuje uvid u tekst prvotiska (koji je oti-

snut kao jasno vidljiv i čitljiv) te usporedno – na drugoj strani – verifikacija na primjeru hrvatskog prijevoda. Ovo rješenje je znanstveno prihvatljivo i ostavlja mogućnost eventualnom drukčijemu čitanju ili tumačenju. Prijevod teksta sačinili su prof. dr. sc. Nella Lonza (pravna povjesničarka i prevoditeljica) i mr. sc. Robert Laljak (klasični filolog). Interakciju znanstvenika s ovih dvaju područja – jednog koji procjenjuje filološku, a drugi pravnotehničku dimenziju prijevoda – smatramo optimalnom i preporučljivom u ovakvim pothvatima te jamstvom pouzdanog i točnog prijevoda, što čitatelj u svakome trenutku može i sam verificirati.

Nakon prijevoda prof. dr. sc. Nella Lonza iscrpno je obradila sustav novčanih jedinica i mjera spomenutih u Paškom statutu. Premda jezgrovit, ovaj tekst od osobitog je značenja za poimanje čitatelja koliko je neka stara paška mjera uistinu iznosila s obzirom na današnje mjere i veličine. Bez ovog teksta čitateljevo razumijevanje mjera i njihovih veličina bilo bi ograničeno samo na “beznačajni” naziv, dok bi poimanje njihove konkretizacije u zbilji bilo nemoguće.

Na kraju monografije nalazi se vrijedan znanstveni aparat: predmetno kazalo, kazalo imena mjesta i etnonima, kazalo osobnih i svetačkih imena. Sama knjiga lijepo je ukoričena u operativni format primjerene veličine, dobro je grafički uređena brigom Luke Gusića i iznimno opremljena reprodukcijama izvora te u manjoj mjeri drugim priložima (među njima na naslovnici ističe se reljef svetog Jurja na crkvi u paškom Starom Gradu čiju je fotografiju napravio Damir Fabijanić, također rodom Pažanin). Posebice je kvalitetno uređen slijed i podudarnost reprodukcija izvornika Paškog statuta i hrvatskog prijevoda s pridodanim bilješkama. Sve studije u ovoj knjizi sadržavaju znanstveni aparat (bilješke i literaturu) te su stoga u njima izražena shvaćanja autora i citati uvijek provjerljivi.

“Statut Paške općine – *Statuta communitatis Pagi*” s metodološkog, sadržajnog, kvalitativnog i formalnog gledišta čini iznimno visok doseg pravno-povijesnog znanstvenog stvaralaštva u Hrvatskoj. Njime je postavljen standard i uzor kako u personalnom, metodološkom i sadržajnom smislu ubuduće treba izgledati objava nekog statutarnog propisa. Sa sadržajnoga gledišta riječ je o kapitalnoj objavi pravnog izvora, a izvori i rad na njima trebali bi biti najvažnija okosnica pravno-povijesnog znanstvenog stvaralaštva. Ovo izdanje otvara put i prostor daljnjim istraživanjima ne samo problematike koja pripada domeni nacionalne pravne povijesti, nego i mnogo šire. Vrijednost ove publikacije ogleda se i u činjenici što prvi put javnosti daje uvid u razmjerno nepoznatu srednjovjekovnu sredinu otočkog ambijenta Paga koja baštini izni-

mno i u sredozemnim okvirima univerzalno vrijedno pravno naslijeđe. Opet, na mikrorazini Grada Paga “Statut Paške općine – *Statuta communitatis Pagi*” otvara priliku za intenziviranje intelektualnih promišljanja općenito, pa u tom smislu i za daljnja pravna, povijesna, kulturološka i identitetska istraživanja i propitivanja.

Doc. dr. sc. Ivan Milotić

